

ახალი მულტიპოლარული სამყარო და ჰეგემონური ამბიციები

შესავალი

საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემა ახლებურად იქსელე-
ბა და, შესაბამისად, პროცესები ჯერაც ფორმირების ფაზაშია. ახა-
ლი სამყაროს ფორმირების კომპლექსურობა იმითაც გამოირჩევა,
რომ გადავდივართ უნიპოლარულიდან მულტიპოლარულსკენ. ნი-
შანდობლივია, რომ გლობალურ სურათში გამოკვეთილია მრავალ-
პოლუსიანი მოდელის უპირატესობა, სადაც ერთი ძირითადი პოლი-
ტიკური აქტორის ნაცვლად, მსოფლიო პოლიტიკას განსაზღვრავს
რამდენიმე თანაბარი ძალის მქონე პოლიტიკური მოთამაშე, მათი
ინტერესების ერთობა ყველგან მყარი და სისტემური როდია, ზოგან
კონიუქტურულ და სიტუაციურ პარტნიორობას ეფუძნება [1, 3].

როდესაც მსოფლიო ისტორიული განვითარების ახალ მოსახ-
ვევში შედის, ხოლო საერთაშორისო ურთიერთობების ძირეული გა-
დანყოფა იწყება, ურთიერთობათა სისტემაზე პასუხისმგებელი ქვეყ-
ნების ვალდებულების ტვირთი იზრდება. ასე მაგალითად, წინა საუ-
კუნეში ომისშემდგომი ევროპისათვის განსხვავებული წესების ათ-
ვლის ნერტილი აშშ-ის პრეზიდენტ ტრუმენის დოქტრინამ მონიშნა,
რის შედეგად ახალი წესრიგისა და უსაფრთხოების სისტემა დამ-
კვიდრდა.

ტრუმენის დოქტრინა პრაქტიკული სახით მარშალის გეგმასა
და ნატო-ს დაფუძნებაში გამოვლინდა. ამ ორი მეგაპროექტით და-
სავლური პოლიტიკური ცივილიზაცია ევროპის სიღრმეში კომუნიზ-
მის გავრცელებას წინ აღუდგა, მნიშვნელოვნად განამტკიცა კომუ-
ნიზმის მსხვრევას მოყოლებული პოზიტიური შედეგები და მსოფლი-
ოს ახალი ტალღის განვითარება შესთავაზა, სადაც ერთადერთ
გლობალურ ძალად აშშ მოგვევლინა. თუმცა, დღევანდელი გადმო-
სახედიდან, აღნიშულ ე. წ. ზესახელმწიფოს აქვს ჰეგემონიის დაღ-
მავალი ციკლი. ფაქტობრივად, დღეს გლობალურ არენაზე ჰეგემო-
ნია შეუძლებელია, რაც ძალთა ბალანსის პრიზმაში მრავალპოლუ-
სიანი მოდელის დასაბამი ხდება [2, 2].

ცივი ომის დასასრული და ახალი მსოფლიო წესრიგი

ცივი ომის დროს, საერთაშორისო სისტემა შეიცვალა და ბიპოლარული გახდა. მსოფლიოში ჩამოყალიბდა ძალის ორი ცენტრი – აშშ და სსრკ, ხოლო დანარჩენი სახელმწიფოები, როგორც წესი, მათდამი მიტმასნების პოლიტიკას ირჩევდნენ. „ცივი ომის“ პერიოდი გამოირჩევა „რბილი ბიპოლარული“ სისტემით. ბუნებრივია, ორივე ზემოხსენებული სახელმწიფო სისტემაში დომინირებას და ერთპიროვნული ჰეგემონიის დამყარებას ცდილობდა. ამერიკული თვალთახედვა იქიდან გამომდინარეობდა, რომ დომინოს პრინციპის მსგავსად, სსრკ-სთან ერთხელ დათმობაზე წასვლა სხვა არაერთი მარცხის საწინდარი იქნებოდა. შედეგად ჩამოყალიბდა შეკავების სტრატეგია, რომელიც გულისხმობდა საბჭოთა ექსპანსიონიზმის შეკავებას მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში, სადაც იგი შეეცდებოდა თავისუფალი და დემოკრატიული სამყაროს წინააღმდეგ ბრძოლას. შეკავების პოლიტიკის გაგრძელება აღმოჩნდა „ტრუმანის დოქტრინა“, როდესაც აშშ-მ დიდძალი სამხედრო და ეკონომიკური დახმარება აღმოუჩინა საბერძნეთსა და თურქეთს და ეს ქვეყნები განითვლებას გადაარჩინა. ცივი ომის საწყის ეტაპზე, აშშ-მ საკუთარი სტრატეგია ორი უმნიშვნელოვანესი მიმართულებით განავითარა, დაარსა ჩრდილო-ატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაცია და შეიმუშავა მარშალის გეგმა, რომელიც მიზნად ისახავდა ევროპის ეკონომიკურ აღდგენას და საბჭოთა კავშირზე დამოკიდებულების კიდევ უფრო შემცირებას [3, 12].

ცივი ომის დასრულებამ ახალ მსოფლიო წესრიგს დაუდო საფუძველი. აშშ მსოფლიოს თითქმის ყველა რეგიონში სხვა დიდ სახელმწიფოებთან შეუთანხმებლად, უნილატერალურად მოქმედებდა. თუმცა, დროთა განმავლობაში „დემოკრატიის ექსპორტის“ პროექტმა ამერიკელ მოქალაქეებში უკმაყოფილების მუხტი დანერგა, აშშ-ს შეჭრამ ერაყსა და ლიბიაში მას გრკვეულწილად ევროპელი მოკავშირეების ნდობაც დააკარგვინა. 2008 წელს, ობამას იზოლაციონისტურმა კურსმა შეცვალა ჯორჯ ბუში უმცროსის ხისტი საგარეო პოლიტიკური კურსი. შედეგად, აშშ თავისი ინერტიული პოლიტიკით, ვერ შეენიანაღმდეგა მოძლიერებული რუსეთის მიერ ყირიმის ანექსიას და აღმოსავლეთ უკრაინაში წარმოებულ ომს. უფრო მეტიც, იგი არ ჩაერია სირიის სამოქალაქო ომში, რის გამოც, დატოვებული ძალაუფლების ვაკუუმი რევიზიონისტული ზრახვების მქონე რუსეთმა შეავსო.

ამას გარდა, ამერიკის დაღმავალი ჰეგემონიის ციკლი არის რეალობა, პრობლემა აქვს ეკონომიკის თვალსაზრისით. როგორც წესი, დასავლური პოლიტიკა ყოველთვის იყო პრაგმატული, ხოლო ეკონომიკა და პოლიტიკა იყო ურთიერთგადაბმული. თავის მხრივ, პრობლემა აქვს იმ ფინანსურ სისტემასაც, რაც ჩამოყალიბდა ბრეტონ ვუდსის შემდეგ, დოლარის სავალუტო ერთეულად აღიარება აღარ არის დამაკმაყოფილებელი და ამასაც გარკვეული ცვლილება სჭირდება. ამერიკის კონგრესში ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავდა დოლარის მსოფლიო ვალუტის ერთეულად აღიარებას, რადგან მათ იცოდნენ, რომ ეს იქნებოდა დეინდუსტრიალიზაციის გამომწვევი ფინანსური ბუშტი, რომელიც როდის გასკდებოდა, კაცმა არ იცის. შემთხვევითი არ არის, რომ, როდესაც ხელისუფლებაში მოვიდა პრაგმატული, სხვა პოლიტიკური კურსის წარმომადგენელი ტრამპი, ის სწორედ ამაზე აკეთებდა აქცენტს, მისთვის ნომერ პირველი იყო ამერიკის ხელმეორე ინდუსტრიალიზაცია, რაც ერთგვარი შესაძლებლობების ფანჯრად მიაჩნდა [4, 30].

ამასთან დაკავშირებით შეგვიძლია, მოვიყვანოთ კაპლანის თეორია, რომლის მიხედვით ჰეგემონი ქვეყნების დანახარჯები ძალიან დიდია. ამის გამო, დროთა განმავლობაში ჰეგემონი თანდათან სუსტდება და ჩნდება ჩელენჯერი, რომელიც კონკურენციის განევას იწყებს [5, 15]. თავდაპირველად, ასეთი ქვეყანა აღმოჩნდა ჩინეთი. აღსანიშნავია, რომ დღეს ჩინეთ-ამერიკის ურთიერთობები არ არის მარტივი, რაც შეიძლება პოლიტიკური ანტაგონიზმის საწინდარიც გახდეს (მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკის დარგში მჭიდროდ თანამშრომლობენ და ამერიკული ქარხნებისა და ფაბრიკების დიდი ნაწილი ჩინეთშია განთავსებული). უფრო მეტიც, თავის დროზე, ჩინეთმა და ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა გაერთიანებული ძალებით დაანგრიეს საბჭოთა კავშირი. იმ პერიოდში სამყარო ბიპოლარული იყო და ჩინეთი მოიაზრებოდა სოციალისტურ ბანაკში, თუმცა, 70-იან წლებში მაინც დაიწყო ეს პროცესი ე. წ. პინგ-პონგის დიპლომატიით, რომლის ინიციატორიც იყო კისინჯერი [6, 10]. აქედან იწყება ამერიკის შეერთებული შტატების და ჩინეთის დაახლოება [7, 19]. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ „ბოროტების იმპერიის“ ნგრევაში დიდი წვლილი შეიტანა აშშ-ს პრეზიდენტმა – რონალდ რეიგანმა, რომელმაც სსრკ-ს მიმართ საკმაოდ ხისტი საგარეო პოლიტიკა გაატარა [8, 206]. რეიგანი ამომრჩეველთან უშუალო კონტაქტში შევიდა, რამაც განაპირობა ის, რომ ამერიკული საზოგადო-

ება დიდი წინააღმდეგობით არ შეხვდა სამხედრო ხარჯების გაზრდისა და ე. წ. „კოსმოსური ომების“ დაწყების ინიციატივას, რასაც სხვა შემთხვევაში ამერიკელი მოქალაქეები აუცილებლად მწვავედ გააპროტესტებდნენ. შედეგად, სამყარო გადაიქცა უნიპოლარულად. შესაბამისად, ჰეგემონი აღმოჩნდა ერთი სახელმწიფო – ამერიკის შეერთებული შტატები [9, 55]. გავიდა რამდენიმე ათეული წელი და სცენაზე გამოვიდა ჩინეთი, რომელიც დღესდღეობით ეკონომიკურად ძალიან ძლიერი ქვეყანაა. თუმცა, ის არ აფიქსირებს პოლიტიკურ ამბიციებს, ვინაიდან აქ თამაშობს დიდ როლს მისი მენტალიტეტი და კონფუციანური თავისებურებები. თუმცა, თავის მხრივ, იგი სულ უფრო და უფრო აქტიურად მუშაობს კონვენციური და ბირთვული იარაღის განვითარებაზე, სამხრეთ-აღმოსავლეთ ჩინეთის ზღვაში ქმნის ხელოვნურ სამხედრო კუნძულებს და მასზე ლეგიტიმაციის გამყარებით რეგიონში აშშ-ს ჰეგემონიის შესუსტებას და საკუთარი ძალაუფლების გავრცელებას ცდილობს.

ერთმნიშვნელოვნად, XXI საუკუნის ერთ-ერთი უდიდესი საერთაშორისო აქტორი – ჩინეთი, რომლის სწრაფმა ეკონომიკურმა აღმავლობამ საფრთხე შეუქმნა ამერიკის შეერთებულ შტატებსაც კი, რომელიც ჟოზეფ ნაის რბილი ძალის კონცეფციის პრაქტიკაში გატარების საუკეთესო მაგალითია, პრეტენზიას აცხადებს არა მარტო სამხრეთ ჩინეთის ზღვაზე დომინანტობისთვის, არამედ მიზნად ისახავს უძველესი „აბრეშუმის გზის“ აღდგენას, სახელწოდებით „ერთი გზა – ერთი სარტყელი“ [10, 5].

ამის შემდგომ 2007 წლის მიუნჰენის კონფერენციას უკავშირდება რუსეთის პოლიტიკის ცვლილება. ხაზგასმულია, რომ ელცინის რუსეთი იყო სულ სხვა სტრუქტურული გადანაწილების მქონე, რომელსაც ინტერესები არ უნდა ჰქონოდა თავის საზღვრებს გარეთ. ცხადია, რომ აშშ-ს არ სურდა რუსეთის გლობალურ სახელმწიფოდ გადაქცევა. მიუხედავად ამისა, რუსეთმა, როგორც არაერთხელ, ისტორიის განმავლობაში კუდი მოიქნია და მიუნჰენის კონფერენციაზე ღიად განაცხადა თავისი მიზნების შესახებ. ამ კონფერენციაზე რუსეთის პრეზიდენტმა ვლადიმერ პუტინმა დააფიქსირა ქვეყნის გლობალური ინტერესები. შემდეგ იყო 2010 წელს ენერგოიმპერიის კონცეფცია. მოგეხსენებათ, რუსეთი დიდი რესურსების მქონე ქვეყანაა და მთელ მენდელეევის ტაბულას ფლობს – ალუმინიდან დაწყებული თუთიით დამთავრებული, რის გამოც გლობალური პოლიტიკის მნიშვნელოვან აქტორად მოიაზრება.

ბოლო მომენტში პუტინმა ოფიციალურად დააფიქსირა თავისი მოთხოვნები და წერილობითაც მოხდა ამ მოთხოვნების კოდიფიცირება. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ უკრაინაში ომის დაწყებამდე, მან გაილაშქრა ნატოს გაფართოების წინააღმდეგ, მაგრამ დასავლეთის მხრიდან არ მოხდა რეაგირება და არსებული ულტიმატუმის მხედველობაში მიღება. აქედან დაიწყო რუსეთ-უკრაინის ომი მისი ნატოში ჩართვის წინააღმდეგ, რომელიც დღესაც გრძელდება [11, 17].

დასკვნა

ახალი მსოფლიო წესრიგის ფორმირება, როგორც რთული და ხანგრძლივი პროცესი, მსოფლიოს თანამედროვე დილემას წარმოადგენს. სირთულეს განაპირობებს საერთაშორისო სისტემის ცვლილება უნიპოლარულიდან მულტიპოლარულსკენ. ახალი სამყაროს ფორმირების კომპლექსურობა იმითაც გამოირჩევა, რომ პანდემიური და პოსტპანდემიური ფაქტორები ძველი „ძალის ცენტრების“ ტრანსფორმაციას და ახლების წარმოშობას უწყობენ ხელს.

საბჭოთა კავშირის დაშლისთანავე გეოპოლიტიკური სურათი მნიშვნელოვნად შეიცვალა: რუსეთის ფედერაციას დაუყოვნებლივ შეექმნა ისეთი პრობლემები, როგორცაა რელიგიური რენესანსი და ფუნდამენტალიზმი, ნაციონალიზმი, ტერიტორიული მთლიანობა და დავა მეზობლებს შორის; ეს დასაბამი გახდა ერთადერთი სუპერ სახელმწიფოს, ამერიკის შეერთებული შტატების აღმასვლისა, რომელიც კონტროლს ამყარებდა სხვა სახელმწიფოებზე. თუმცა, ჰეგემონიის დაღმავალი ციკლი რეალობაა, რაც ნიშნავს, რომ დღეს მსოფლიო რუკაზე გამოჩნდნენ სახელმწიფოები, რომლებიც კონკურენციას უწევენ აშშ-ს, მათ შორის, ჩინეთი და რუსეთი, თავისი ჰემონური ამბიციებით და გეო-სტრატეგიული ინტერესებით.

დამონებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ყიფიანი ვ., „რეგიონალური ურთიერთკავშირები – დამატებითი შესაძლებლობა ქვეყნის მეტი უსაფრთხოებისა და უკეთესი ეკონომიკისათვის“, „ინტერპრესნიუსი“, თბილისი, 2020.
2. გორგილაძე ი., „ახალი მსოფლიო წესრიგი ამერიკულ გეოპოლიტიკაში. სოციალური მეცნიერების საკითხები, თბილისი, 2016.

3. აბაშიძე ზ., „ცივი ომი, წარსული თუ დღევანდებლობა“, თბილისი, 2009.
4. არტი რ., ჯერვისი რ., „საერთაშორისო პოლიტიკა“, თბილისი, 2011.
5. Amin S., „Beyond US Hegemony? Assessing the prospects for a Multipolar World, Zed Books, 2006.
6. Kissinger H., „Diplomacy“, Simon & Schuster, Reprint edition, 1994.
7. Allison G., „Destined for war: Can America and China escape Thucydides's trap“?, Houghton Mifflin Harcourt, 2017.
8. ჯენტლესონი ბ., „ამერიკის საგარეო პოლიტიკა“, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2015.
9. Kaplan R., „Anarchy and Hegemony“. Global affairs with Robert D. Kaplan, Stratfor, 2013, იხ. <https://worldview.stratfor.com/article/anarchy-and-hegemony> უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 20.05.2023.
10. ჯობაძე გ., „დიპლომატიის მოკლე ისტორია“, თბილისი, 2021.
11. Keohane R. „After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy“, Princeton University Press, United Kingdom, 1984.

Ketevan Jojishvili

Caucasus International University,

Doctor of Political Science

The new multipolar world and hegemonic ambitions

Summary

Today, the world is in the process of forming a new order, which is characterized by a certain complexity. The reason is that we are moving from a monopolar world to a multipolar world. After the collapse of the Soviet Union, the only superpower that established order and offered its rules of the game to the rest of the world was the United States of America. However, based on today's reality, the so-called The superpower has a downward cycle of hegemony, the existence of which was preceded by certain geopolitical processes, as well as a kind of historical regularity.